

RISICOANALYSE EXPERIMENT INTERNET- EN TELEFOONSTEMMEN VOOR
DE KIEZERS IN HET BUITENLAND

RISICOANALYSE EXPERIMENT INTERNET- EN
TELEFOONSTEMMEN VOOR DE KIEZERS IN HET
BUITENLAND

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

Inhoudsopgave

1	Inleiding	1
1.1	Indeling en opzet	1
2	Risico's per stap in het stemproces	3
2.1	Het informeren van mogelijke kiesgerechtigden	3
2.2	Het registreren van mogelijke kiesgerechtigden	4
2.3	Het bepalen van kiesgerechtigdheid	7
2.4	Gereedmaken en verzenden van stembescheiden voor PC- en telefoonstemmen	8
2.5	Stemuitbrenging	11
2.6	Stemopneming	30
3	Politiek-bestuurlijke risico's	32
4	Juridische risico's	34
5	Organisatorische risico's	35
6	Technisch / Operationele risico's	37
7	Bijlage A Procesbeschrijving	39

1 Inleiding

Dit document inventariseert de mogelijke risico's die zich kunnen voordoen bij een experiment waarbij de kiezers in het buitenland (ook) kunnen stemmen per internet en telefoon.

1.1 Indeling en opzet

Voor het inventariseren en rangschikken van de risico's is gebruikt gemaakt van meerdere invalshoeken. De gehanteerde invalshoeken zijn:

- **Risico's per stap in het stemproces.** Deze risico's zijn gerelateerd aan achtereenvolgens het informeren van mogelijke kiesgerechtigden, het registreren van mogelijke kiesgerechtigden, het bepalen van de kiesgerechtigheid, het gereedmaken en verzenden van de stembescheiden, de stemuitbrenging, de stemopneming en het bepalen van de uitslag.
- **Politiek-bestuurlijke risico's.** Deze risico's zijn gerelateerd aan politiek-bestuurlijke besluitvormingstrajecten, beslissingen, overwegingen, beleid, wet- en regelgeving.
- **Organisatorische risico's.** Deze risico's zijn gerelateerd aan de organisatie(s) die de het experiment uitvoeren.
- **Juridische risico's.** Deze risico's zijn met name gerelateerd aan de contractuele afspraken met de leverancier van de stemdienst.
- **Technische / Operationele risico's.** Deze risico's zijn gerelateerd aan de middelen (ICT en anderszins) die ingezet worden in de stemdienst.

Voor elk risico is de waarschijnlijkheid van het optreden ingeschat (**Klein**, **Middel** of **Groot**) en zijn (preventieve en correctieve) maatregelen benoemd.

In de vierde kolom van elke tabel ("Bestaand risico?") wordt aangegeven of het genoemde risico ook thans al, bij huidige wijzen van stemmen vanuit het buitenland (brief, volmacht en kiezerspas), kan optreden. De risico's die inherent zijn aan de huidige wijzen van stemmen en niet optreden bij PC- en telefoonstemmen worden niet genoemd. In die zin is op basis van deze kolom geen objectieve vergelijking mogelijk.

Waar gesproken wordt over Den Haag, wordt de gemeente Den Haag bedoeld. De gemeente Den Haag heeft op grond van de Kieswet specifieke verantwoordelijkheden ten aanzien van de kiesgerechtigden die hun werkelijke woonplaats buiten Nederland hebben. Deze specifieke bevoegdheden hebben betrekking op:

- de registratie van de kiesgerechtigdheid;
- bijhouden van een register (het zogenaamde semi-permanent bestand kiezers buiten Nederland) van personen aan wie voor elke verkiezing voor de TK en het Europees Parlement een formulier tot registratie wordt toegezonden;
- het verwerken van verzoeken tot briefstemmen, het verzenden van de stembescheiden voor het briefstemmen en het inrichten van een of meer briefstembureau(s).

RISICOANALYSE EXPERIMENT INTERNET- EN TELEFOONSTEMMEN
VOOR DE KIEZERS IN HET BUITENLAND

Alle vanuit het buitenland uitgebrachte stemmen worden meegeteld in de kieskring Den Haag. Ten aanzien van deze stemmen heeft de burgemeester van Den Haag een verantwoordelijkheid als voorzitter van het hoofdstembureau van de kieskring Den Haag.

2 Risico's per stap in het stemproces

2.1 Het informeren van mogelijke kiesgerechtigden

	Risico	Kans	Bestaand risico?	Mogelijke preventieve maatregel	Mogelijke correctieve maatregel
1	Kiezers zijn niet op de hoogte van mogelijkheid om per brief, internet/ telefoon, volmacht of kiezerspas te stemmen	K	<ul style="list-style-type: none"> Ja 	<ul style="list-style-type: none"> Voorlichting gericht op doelgroep van het experiment Voorlichting aan gemeenten¹ Voorlichting via BZK. BuZa, Defensie en Den Haag 	<ul style="list-style-type: none"> Geen
2	Voorlichtingsmateriaal bevat onjuiste informatie over het experiment	K	<ul style="list-style-type: none"> Ja 	<ul style="list-style-type: none"> Controleren Gebruikersproef 	<ul style="list-style-type: none"> Via internetsite en Servicedesk BZK alsnog juiste informatie verstrekken, waar noodzakelijk en mogelijk via buitenlandse vertegenwoordigingen en eventueel via de media.
3	Het bereik van het voorlichtingsmateriaal is niet groot genoeg	K	<ul style="list-style-type: none"> Ja 	<ul style="list-style-type: none"> Intermediairs² inzetten om het bereik te vergroten Gemeenten stimuleren om hun burgers voor te lichten 	<ul style="list-style-type: none"> Geen

¹ Via de gemeenten wordt de doelgroep geïnformeerd, maar ook het eigen (burgerzaken-)personeel

² Bijvoorbeeld ambassades, Nederlandse verenigingen in het buitenland, Nederlandse werkgevers in het buitenland

2.2 Het registreren van mogelijke kiesgerechtigden

	Risico	Kans	Bestaand risico?	Mogelijke preventieve maatregel	Mogelijke correctieve maatregel
4	Registratieformulier onjuist ingevuld	G	<ul style="list-style-type: none"> Ja 	<ul style="list-style-type: none"> Ontwerp formulier Voorlichting 	<ul style="list-style-type: none"> In geval van ongeldige (onvolledig, onleesbaar, etc) toegangscode³ dan wordt het verzoek tot registratie behandeld als zijnde een briefstemverzoek. In geval van ongeldige handtekening / overige onderdelen: conform bestaande procedure Den Haag.
5	Geen toegangscode ingevuld op het registratieformulier	G	<ul style="list-style-type: none"> Nee 	<ul style="list-style-type: none"> Ontwerp formulier Voorlichting 	<ul style="list-style-type: none"> Indien toegangscode ontbreekt wordt het verzoek tot registratie behandeld als zijnde een briefstemverzoek.
6	Registratieformulier komt niet op tijd aan bij Den Haag	M	<ul style="list-style-type: none"> Ja 	<ul style="list-style-type: none"> Ruime periode voor registratie⁴ 	<ul style="list-style-type: none"> Geen
7	Eén kiezer registreert zich meerdere malen	M	<ul style="list-style-type: none"> Ja 	<ul style="list-style-type: none"> Strafbaarstelling (Kieswet) 	<ul style="list-style-type: none"> Controle bij registratie door Den Haag en controle door BZK
8	Bewijzen van Nederlanderschap niet toegevoegd bij registratieformulier	M	<ul style="list-style-type: none"> Ja 	<ul style="list-style-type: none"> Voorlichting 	<ul style="list-style-type: none"> Bestaande procedure (Den Haag)
9	Bij verwerking registratieformulier wordt de voorkeur van de kiezer onjuist	K	<ul style="list-style-type: none"> Ja 	<ul style="list-style-type: none"> Controle (op invoer) door Den Haag 	<ul style="list-style-type: none"> Geen

³ Geen cijfers maar letters, te weinig cijfers of onleesbaar

⁴ Vanaf 10 december 2003. Openstellingstermijn staat overigens los van het experiment

RISICOANALYSE EXPERIMENT INTERNET- EN TELEFOONSTEMMEN
VOOR DE KIEZERS IN HET BUITENLAND

	Risico	Kans	Bestaand risico?	Mogelijke preventieve maatregel	Mogelijke correctieve maatregel
	verwerkt: kiezer wordt (ten onrechte) niet als pc/telefoon stemmer aangemerkt, maar als brief / volmacht / kiezerspas stemmer				
10	Bij verwerking registratieformulier wordt de voorkeur van de kiezer onjuist verwerkt: kiezer wordt (ten onrechte) als pc / telefoon stemmer aangemerkt	K	<ul style="list-style-type: none"> Nee 	<ul style="list-style-type: none"> Controle (op invoer) door Den Haag Controle (op invoer) door BZK⁵ 	<ul style="list-style-type: none"> Terugsturen naar Den Haag
11	Gemeenten geven gegevens van kiezers die voor beroep tijdelijk in buitenland verblijven, niet door aan Den Haag	K	<ul style="list-style-type: none"> Ja 	<ul style="list-style-type: none"> Voorlichting aan gemeenten Circulaire van BZK 	<ul style="list-style-type: none"> Geen
12	Niet alle per post aangeleverde zich registrerende kiezers worden door Den Haag doorgegeven aan BZK	K	<ul style="list-style-type: none"> Ja 	<ul style="list-style-type: none"> Controle (op invoer) door Den Haag Volledigheidscontroles op aantallen registratieformulieren tussen Den Haag en BZK 	<ul style="list-style-type: none"> Indien voldoende tijdig onderkend, alsnog registratie

⁵ Kiezer zal geen toegangscode hebben ingevuld en kruisje op andere plek geplaatst hebben

RISICOANALYSE EXPERIMENT INTERNET- EN TELEFOONSTEMMEN
VOOR DE KIEZERS IN HET BUITENLAND

	Risico	Kans	Bestaand risico?	Mogelijke preventieve maatregel	Mogelijke correctieve maatregel
13	Niet alle zich registrerende kiezers die door Den Haag worden doorgegeven, worden door BZK verwerkt	K	<ul style="list-style-type: none"> Nee 	<ul style="list-style-type: none"> Controle (op invoer) Volledigheidscontrole op aantallen registratieformulieren tussen Den Haag en BZK 	<ul style="list-style-type: none"> Indien voldoende tijdig onderkend, alsnog registratie
14	Door massale registratie te weinig tijd beschikbaar voor invoeren van kiezers	G	<ul style="list-style-type: none"> Ja 	<ul style="list-style-type: none"> Afspraken maken met Den Haag over tijdige aanlevering gegevens Register geschikt maken voor parallele invoer Afspraken maken met drukker voor noodscenario produceren stembescheiden 	<ul style="list-style-type: none"> Overwerk medewerkers Den Haag en BZK Drukker in avonden / weekend laten doorwerken
15	Registratieformulier wordt onderschept tussen verzenden door kiezer en ontvangst in Den Haag / gemeente	K	<ul style="list-style-type: none"> Ja 	<ul style="list-style-type: none"> Geen specifieke retourenvelop⁶ 	<ul style="list-style-type: none"> Bestaande procedure
16	Registratieformulier wordt onderschept tussen Den Haag en BZK	K	<ul style="list-style-type: none"> Nee 	<ul style="list-style-type: none"> Gebruik van interne koeriers Procedureafspraken⁷ 	<ul style="list-style-type: none"> Geen

⁶ Waardoor het voor derden lastig te bepalen is welke enveloppen onderschept moeten worden

⁷ Zoals tekenen voor ontvangst

2.3 Het bepalen van kiesgerechtigdheid

	Risico	Kans	Bestaand risico?	Mogelijke preventieve maatregel	Mogelijke correctieve maatregel
17	Twee keer stemmen: voor buitenlandse EP verkiezing en voor Nederlandse EP verkiezing	K	<ul style="list-style-type: none"> • Ja 	<ul style="list-style-type: none"> • Strafmaatregelen • Controle 	<ul style="list-style-type: none"> • Bestaande procedure
18	Ten onrechte als niet-kiesgerechtigd aangemerkt	K	<ul style="list-style-type: none"> • Ja 	<ul style="list-style-type: none"> • Controle verwerking Den Haag (weigeringsbrief) 	<ul style="list-style-type: none"> • Bestaande procedure • Bezwaar- en beroepprocedure
19	Ten onrechte als kiesgerechtigd aangemerkt	K	<ul style="list-style-type: none"> • Ja 	<ul style="list-style-type: none"> • Controle verwerking Den Haag (inwilligingsbrief) 	<ul style="list-style-type: none"> • Bestaande procedure • Bezwaar- en beroepprocedure

2.4 Gereedmaken en verzenden van stembescheiden voor PC- en telefoonstemmen

	Risico	Kans	Bestaand risico?	Mogelijke preventieve maatregel	Mogelijke correctieve maatregel
20	Stemcode is onjuist gegenereerd	K	• Nee	<ul style="list-style-type: none"> • Review van source code⁸ • Acceptatietesten • Steekproeven⁹ 	<ul style="list-style-type: none"> • Opnieuw stemcodes genereren
21	Stemcode is onjuist gedrukt	K	• Nee	<ul style="list-style-type: none"> • Controle • Steekproeven¹⁰ 	<ul style="list-style-type: none"> • Opnieuw drukken
22	Kandidaatcode is onjuist gegenereerd	K	• Nee	<ul style="list-style-type: none"> • Review van source code • Steekproeven¹¹ 	<ul style="list-style-type: none"> • Opnieuw kandidaatcodes genereren
23	Kandidaatcode is onjuist gedrukt	K	• Nee	<ul style="list-style-type: none"> • Steekproeven 	<ul style="list-style-type: none"> • Opnieuw drukken
24	Onjuiste adressering van stembescheiden	K	• Ja	<ul style="list-style-type: none"> • Controle op invoer • Controle adressenbestand • Controle drukwerk 	<ul style="list-style-type: none"> • Geen
25	Onjuiste bundeling ¹² van stembescheiden	M	• Ja	<ul style="list-style-type: none"> • Controle adressenbestand • Controle op bundeling 	<ul style="list-style-type: none"> • Geen
26	Stembescheiden komen niet aan ¹³	K	• Ja	<ul style="list-style-type: none"> • Geen 	<ul style="list-style-type: none"> • Geen

⁸ Is controle op de juiste en integere werking van de software van de stembienst

⁹ Na ontvangst van het bestand met stemcodes. Bijvoorbeeld op lengte van de stemcode

¹⁰ Controle van stemcodes aan de hand van dummy kiezers die opgevoerd zijn in het Register en waarvoor ook stembescheiden worden vervaardigd

¹¹ Bijvoorbeeld op lengte van de kandidaatcode

¹² Dit betreft de foutieve bundeling van stembescheiden die naar hetzelfde land of dezelfde ambassade moeten worden verzonden

¹³ Andere oorzaak dan verkeerde adressering of bundeling

RISICOANALYSE EXPERIMENT INTERNET- EN TELEFOONSTEMMEN
VOOR DE KIEZERS IN HET BUITENLAND

	Risico	Kans	Bestaand risico?	Mogelijke preventieve maatregel	Mogelijke correctieve maatregel
27	Stembescheiden komen niet tijdig aan	K	<ul style="list-style-type: none"> Ja 	<ul style="list-style-type: none"> Tijdige verwerking registratieverzoeken Koerier¹⁴ 	<ul style="list-style-type: none"> Geen
28	Drukker valt uit (staking, etc.)	M	<ul style="list-style-type: none"> Ja 	<ul style="list-style-type: none"> Contract sluiten met tweede drukker (eventueel in buitenland om collectieve stakingen te omzeilen) 	<ul style="list-style-type: none"> Uitwijken naar andere drukker
29	Vertraging in drukproces	K	<ul style="list-style-type: none"> Ja 	<ul style="list-style-type: none"> Contractueel met drukker verwerkingstijden vaststellen 	<ul style="list-style-type: none"> Drukker werkt door in avond / weekend Tweede / andere drukker inschakelen Drukken (en verzenden) in batches
30	Te krappe tijd voor drukken wegens late aanlevering registratieformulieren door Den Haag aan BZK	M	<ul style="list-style-type: none"> Nee 	<ul style="list-style-type: none"> Regelmatig contact met Den Haag voor inschatting aantallen registratieverzoeken Contract sluiten met tweede drukker 	<ul style="list-style-type: none"> Drukker werkt door in avond / weekend Tweede / andere drukker inschakelen
31	Kandidatenlijst is onjuist	K	<ul style="list-style-type: none"> Ja 	<ul style="list-style-type: none"> Controle 	<ul style="list-style-type: none"> Opnieuw drukken
32	Door bezwaarprocedure wordt de kandidatenlijst pas zeer laat definitief vastgesteld	K	<ul style="list-style-type: none"> Ja 	<ul style="list-style-type: none"> Geen 	<ul style="list-style-type: none"> Drukker werkt door in avond / weekend
33	Poststaking in Nederland of in buitenland	K	<ul style="list-style-type: none"> Ja 	<ul style="list-style-type: none"> Geen 	<ul style="list-style-type: none"> Post vanuit buurland verzenden
34	Stembescheiden worden onderschept tussen BZK en kiesgerechtigde	K	<ul style="list-style-type: none"> Ja 	<ul style="list-style-type: none"> Koerier¹⁵ Verzendenvelop is niet voorzien van uiterlijke kenmerken¹⁶ 	<ul style="list-style-type: none"> Geen

¹⁴ Verzending per koerier zou bezorging kunnen versnellen, maar is uit financieel oogpunt niet gewenst

¹⁵ Verzending per koerier zou bezorging kunnen versnellen, maar is uit financieel oogpunt niet gewenst

¹⁶ Aan envelop is niet te zien dat deze stembescheiden bevat

RISICOANALYSE EXPERIMENT INTERNET- EN TELEFOONSTEMMEN
 VOOR DE KIEZERS IN HET BUITENLAND

	Risico	Kans	Bestaand risico?	Mogelijke preventieve maatregel	Mogelijke correctieve maatregel
35	Door massale registratie kost vervaardigen stembescheiden veel meer tijd	G	<ul style="list-style-type: none"> • Ja 	<ul style="list-style-type: none"> • Regelmatig contact met Den Haag voor inschatting aantallen registratieverzoeken • Contract sluiten met tweede drukker (evt. in buitenland) 	<ul style="list-style-type: none"> • Drukker werkt door in avond / weekend • Tweede / andere drukker inschakelen

2.5 Stemuitbrenging

In deze fase van de verkiezing worden de risico's nader onderverdeeld aan de hand van de waarborgen waaraan moet worden voldaan bij verkiezingen van vertegenwoordigende organen in Nederland.

2.5.1 Stemgeheim

	Risico	Kans	Bestaand risico?	Mogelijke preventieve maatregel	Mogelijke correctieve maatregel
36	Onderschepping (technisch) van stem op PC van kiezer	M	<ul style="list-style-type: none"> Nee 	<ul style="list-style-type: none"> In voorlichting kiezer wijzen op mogelijke trojan-horse gevaren en anti-maatregelen Gebruik van overzichten van kandidaten met verschillende kandidaatcodes¹⁷ 	<ul style="list-style-type: none"> Geen
37	Bij uitbrengen van stem op PC leest iemand mee	M	<ul style="list-style-type: none"> Ja¹⁸ 	<ul style="list-style-type: none"> In voorlichting kiezer wijzen op risico Gebruik van wisselende kandidaatcodes Stemcode wordt verhuld weergegeven¹⁹ 	<ul style="list-style-type: none"> Geen
38	Tijdens verzenden van stem via internet wordt stem onderschept	K	<ul style="list-style-type: none"> Nee 	<ul style="list-style-type: none"> Gegevens die uitgewisseld worden tussen PC van kiezer en stemdienst zijn versleuteld²⁰ 	<ul style="list-style-type: none"> Geen

¹⁷ Hierdoor kan onderschepper niet direct achterhalen op wie is gestemd

¹⁸ Kan ook gebeuren bij invullen van briefstembiljet

¹⁹ Met behulp van sterretjes (****) op het beeldscherm

²⁰ M.b.v. 128-bit encryptie

	Risico	Kans	Bestaand risico?	Mogelijke preventieve maatregel	Mogelijke correctieve maatregel
39	Na ontvangst van stem wordt relatie gelegd tussen kiezer en stem	K ²¹	<ul style="list-style-type: none"> • Ja 	<ul style="list-style-type: none"> • Geen vastlegging persoonsgegevens in stemdienst, alleen anonieme gegevens. • Scheiding tussen registraties²² • Beveiligingsmaatregelen omtrent vastlegging IP-adressen of telefoonnummers²³ 	<ul style="list-style-type: none"> • Geen
40	Tijdens uitbrengen van stem via telefoon wordt stem onderschept door aftappen (technisch)	K	<ul style="list-style-type: none"> • Nee 	<ul style="list-style-type: none"> • Gebruik van overzichten van kandidaten met verschillende kandidaatcodes • Voorlichting aan kiezer 	<ul style="list-style-type: none"> • Geen
41	Bij uitbrengen stem via telefoon kijkt iemand mee bij intoetsen	M	<ul style="list-style-type: none"> • Ja²⁴ 	<ul style="list-style-type: none"> • In voorlichting kiezer er wijzen dat hij/zij maatregelen kan treffen om dit risico te voorkomen • Gebruik van overzichten van kandidaten met verschillende kandidaatcodes 	<ul style="list-style-type: none"> • Geen
42	Binnen stemdienst vindt onbewuste inbreuk op stemgeheim plaats	K	<ul style="list-style-type: none"> • Ja 	<ul style="list-style-type: none"> • Opleiding en training van medewerkers • Controle 	<ul style="list-style-type: none"> • Geen
43	Binnen stemdienst vindt samenspanning plaats om preventieve maatregelen te omzeilen	K	<ul style="list-style-type: none"> • 	<ul style="list-style-type: none"> • Procedures • Functiescheiding • Controle • Strafmaatregelen 	<ul style="list-style-type: none"> • Geen

²¹ In technische zin is het risico klein. In organisatorische zin is, indien partijen met elkaar samenspannen, het risico groot omdat daarmee de betrouwbaarheid van alle uitgebrachte stemmen in het geding kan zijn

²² NAW-gegevens en uitgebrachte stemmen worden gescheiden van elkaar vastgelegd

²³ Hierdoor kan niet getraceerd worden vanuit welk IP-adres of telefoonaansluiting de stem afkomstig is

²⁴ Kan ook gebeuren bij invullen van briefstembiljet

2.5.2 Uniciteit van de stem

	Risico	Kans	Bestaand risico?	Mogelijke preventieve maatregel	Mogelijke correctieve maatregel
44	Kiezer kan meerdere stemmen uitbrengen door tegelijkertijd via meerdere PC's en telefoons te stemmen	K	<ul style="list-style-type: none"> Nee 	<ul style="list-style-type: none"> Sequentiële afhandeling in stemdienst²⁵ 	<ul style="list-style-type: none"> Geen
45	Kiezer kan uit naam van andere kiezer stem uitbrengen omdat hij diens stemcode kent ²⁶	K	<ul style="list-style-type: none"> Ja 	<ul style="list-style-type: none"> In voorlichting kiezer wijzen op risico en op maatregelen die hij kan treffen om risico te voorkomen Stemcode zit in gesloten envelop 	<ul style="list-style-type: none"> Geen
46	Kiezer brengt stem uit via internet / telefoon én langs andere weg (brief, etc.) ²⁷	K	<ul style="list-style-type: none"> Ja 	<ul style="list-style-type: none"> Procedure Den Haag en andere gemeenten 	<ul style="list-style-type: none"> Geen

²⁵ De stemdienst handelt elke stemtransactie sequentieel af en niet parallel. De integriteit van dit mechanisme wordt geverifieerd te in de acceptatietesten en review van de source code

²⁶ Bijvoorbeeld door niet opbergen van bewaarstrook

²⁷ Hierbij kan aan de volgende twee situaties worden gedacht: 1) Een Nederlander die door Den Haag als wonend in het buitenland staat geregistreerd, vestigt zich vóór de dag van kandidaatstelling in Nederland en krijgt van de gemeente waar hij is ingeschreven vervolgens een oproepingskaart. 2) Een in Nederland wonende kiezer die "wegens beroep of werkzaamheden" als internet-/telefoonstemmer is geregistreerd, krijgt van zijn gemeente toch een oproepingskaart

2.5.3 Kiesgerechtigdheid

	Risico	Kans	Bestaand risico?	Mogelijke preventieve maatregel	Mogelijke correctieve maatregel
47	Niet-kiesgerechtigden brengen stem uit	K	<ul style="list-style-type: none"> • Ja	<ul style="list-style-type: none"> • Controle bij registratie	<ul style="list-style-type: none"> • Bestaande procedure

2.5.4 Integriteit

	Risico	Kans	Bestaand risico?	Mogelijke preventieve maatregel	Mogelijke correctieve maatregel
48	Gekozen kandidaat komt niet overeen met gewenste keuze van kiezer	K	• Ja ²⁸	• Voor definitieve stem wordt bevestiging aan kiezer gevraagd	• Geen
49	Kiezer stemt per ongeluk, na bevestiging, op andere kandidaat dan diegene waarop hij wil stemmen	K	• Ja ²⁹	• Geen	• Geen
50	In de stemdienst wordt de koppeling tussen gekozen kandidaat en vastlegging stem onjuist gemaakt	K	• Ja ³⁰	• Review van source code • Security testen • Gebruik van vingerafdrukken ³¹	• Geen
51	Aantal uitgebrachte stemmen komt niet overeen met aantal ontvangen stemmen	K	• Ja	• Review van source code • Security testen • Gebruik van vingerafdruk stembus ³²	• Stemming ongeldig verklaren / herstemming ³³

²⁸ Risico dat kan optreden in stemmachine of wanneer een vergissing wordt gemaakt bij het invullen van een briefstembewijs

²⁹ Risico dat kan optreden in stemmachine of wanneer een vergissing wordt gemaakt bij het invullen van een briefstembewijs

³⁰ Risico dat kan optreden in stemmachine

³¹ Om integriteit van de stembus te bewaken

³² Om integriteit van de stembus te bewaken

³³ Indien de ongeldigheid van het experiment leidt tot het besluit van de Tweede Kamer om één of meer leden van het Europees Parlement niet als lid toe te laten, leidt de ongeldigheid tot een herstemming. Dat is pas het geval wanneer er iets zodanig verkeerd is gegaan dat het de zetelverdeling beïnvloed kan hebben. Als de fout alleen het PC- en internetstemmen betreft, worden in een herstemming alleen degenen betrokken die zich als PC- en telefoonstemmer hadden laten registreren.

	Risico	Kans	Bestaand risico?	Mogelijke preventieve maatregel	Mogelijke correctieve maatregel
52	Niet-kiesgerechtigde kiezer brengt stem uit door lek in de stemdienst	K	<ul style="list-style-type: none"> • Ja³⁴ 	<ul style="list-style-type: none"> • Review van source code • Security testen • Toegangsbeveiliging (firewall) • Toegangscode • Versleuteling van de stembus • Strafbaarstelling 	<ul style="list-style-type: none"> • Stemming ongeldig verklaren / herstemming³⁵ • Straffen
53	Niet-kiesgerechtigde kiezer brengt stem uit door raden van codes	K	<ul style="list-style-type: none"> • Nee 	<ul style="list-style-type: none"> • Maatregelen bij genereren van codes • Na drie toegangspogingen blokkering 	<ul style="list-style-type: none"> • Geen
54	Niet-kiesgerechtigde kiezer brengt stem uit door inbraak in de stemdienst van buitenaf (hacken)	K	<ul style="list-style-type: none"> • Nee 	<ul style="list-style-type: none"> • Toegangsbeveiliging (firewall) • Toegangscode • Versleuteling van stembus • Strafbaarstelling 	<ul style="list-style-type: none"> • Stemming ongeldig verklaren / herstemming³⁶ • Straffen
55	Niet-kiesgerechtigde kiezer brengt stem uit door toegang tot stemdienst van binnenuit	K	<ul style="list-style-type: none"> • Ja³⁷ 	<ul style="list-style-type: none"> • Authenticatie van gebruikers • Functiescheiding • Controle • Strafmaatregelen • Personen die toegang tot stemdienst hebben 	<ul style="list-style-type: none"> • Stemming ongeldig verklaren / herstemming³⁸ • Straffen

³⁴ Risico dat kan optreden in stemmachine

³⁵ Zie voetnoot 33

³⁶ Zie voetnoot 33

³⁷ Risico dat kan optreden in stemmachine

³⁸ Zie voetnoot 33

	Risico	Kans	Bestaand risico?	Mogelijke preventieve maatregel	Mogelijke correctieve maatregel
56	Stemcodes zijn te lezen door drukker	M	<ul style="list-style-type: none"> Nee 	<ul style="list-style-type: none"> Contractuele afspraak met drukker Controle Beveiligingseisen voor drukken 	<ul style="list-style-type: none"> Geen
57	Beheerders van stemdienst manipuleren inhoud van de stembus, kiesregister en/of kandidatenlijst	K	<ul style="list-style-type: none"> Ja 	<ul style="list-style-type: none"> Authenticatie van gebruikers Versleuteling van de stembus Functiescheiding Controle Strafmaatregelen Bij wijziging van stem wordt deze onleesbaar Antecedentenonderzoek beheerders 	<ul style="list-style-type: none"> Stemming ongeldig verklaren / herstemming³⁹ Straffen
58	Na ontvangst stem in stemdienst wordt inhoud gewijzigd	K	<ul style="list-style-type: none"> Ja⁴⁰ 	<ul style="list-style-type: none"> Combinatie van beveiligingsmaatregelen en integriteitcontroles in de stemdienst Review van source code Versleuteling van de stem met de Kpublic⁴¹ van de voorzitter van het stembureau, waardoor wijziging niet mogelijk is Bij wijziging stem wordt deze onleesbaar 	<ul style="list-style-type: none"> Stemming ongeldig verklaren / herstemming⁴²

³⁹ Zie voetnoot 33

⁴⁰ Risico dat kan optreden in stemmachine

⁴¹ Cryptografische sleutel

⁴² Zie voetnoot 33

	Risico	Kans	Bestaand risico?	Mogelijke preventieve maatregel	Mogelijke correctieve maatregel
59	Na onderbreken, schorsing of sluiting wordt inhoud van de stembus, kiesregister en/of kandidatenlijst gewijzigd	K	<ul style="list-style-type: none"> • Ja⁴³ 	<ul style="list-style-type: none"> • Combinatie van beveiligingsmaatregelen en integriteitcontroles in de stembus • Gebruik van vingerafdrukken • Versleuteling van de stem met de Kpublic van de voorzitter van het stembureau, waardoor wijziging niet mogelijk is • Bij wijziging stem wordt deze onleesbaar • Authenticatie van gebruikers • Functiescheiding • Controle • Strafmaatregelen 	<ul style="list-style-type: none"> • Stemming ongeldig verklaren / herstemming⁴⁴ • Straffen
60	Voorzitter en/of leden van het Stembureau negeren een niet-integere situatie of spannen samen met anderen	K	<ul style="list-style-type: none"> • Ja 	<ul style="list-style-type: none"> • Stembureau bestaat uit meerdere leden • Autorisatie dmv wachtwoorden • Logging van alle handelingen mbt de stembus 	<ul style="list-style-type: none"> • Stemming ongeldig verklaren / herstemming⁴⁵
61	Stembus bevat reeds stemmen voor aanvang stemming	K	<ul style="list-style-type: none"> • Ja⁴⁶ 	<ul style="list-style-type: none"> • Stembureau controleert of stembus leeg is voor aanvang van de stemming • Gebruik van vingerafdruk stembus 	<ul style="list-style-type: none"> • Stembus leeg maken
62	Uitgebrachte stem wordt niet meegeteld	K	<ul style="list-style-type: none"> • Ja 	<ul style="list-style-type: none"> • Tellercontroles⁴⁷ 	<ul style="list-style-type: none"> • Geen

⁴³ Risico dat kan optreden in stemmachine

⁴⁴ Zie voetnoot 33

⁴⁵ Zie voetnoot 33

⁴⁶ Risico dat kan optreden in stemmachine

⁴⁷ Vergelijking van aantal kiezers in kiesregister en aantal stemmen in stembus

2.5.5 Controleerbaarheid

De met de controleerbaarheid gepaard gaande risico's zijn onderverdeeld in de vijf fasen die in de offerteaanvraag⁴⁸ zijn onderkend, alsmede de evaluatie die aansluitend aan het Experiment plaatsvindt. De verschillende risico's refereren aan de kans dat bepaalde informatie of gegevens ten onrechte niet in het proces-verbaal komen, c.q. niet in de evaluatie betrokken kunnen worden.

	Risico	Kans	Bestaand risico?	Mogelijke preventieve maatregel	Mogelijke correctieve maatregel
	Vorbereiding stemming				
63	Leverancier verstrekt onjuiste gegevens ⁴⁹ met betrekking tot de stemming	K	• Ja	<ul style="list-style-type: none"> • Testen • Gebruikersproef • Controle 	<ul style="list-style-type: none"> • Aanpassen en opnieuw verstrekken
	Gereedmaken van de stemming				
64	Leverancier geeft onjuist / onvolledig beeld van gereedheid van technische voorzieningen	K	• Ja	<ul style="list-style-type: none"> • Testen • Controle • Contract (inclusief SLA) 	<ul style="list-style-type: none"> • Bemiddeling • Ontbinden contract • Ingebrekestelling • Aflasten experiment
65	Leverancier geeft onjuist / onvolledig beeld van aanwezigheid van kiezersregistratie	K	• Nee	<ul style="list-style-type: none"> • Testen • Controle • Contract (inclusief SLA) 	<ul style="list-style-type: none"> • Bemiddeling • Ontbinden contract • Ingebrekestelling • Aflasten experiment

⁴⁸ Offerteaanvraag Europese aanbesteding Experiment elektronisch stemmen op afstand en telefonisch stemmen, bijlage 6: "Door leverancier te leveren informatie / gegevens ten behoeve van de verantwoording over het verloop van de verkiezingen voor het Europees Parlement én voor de evaluatie van het Experiment met kiezers in het buitenland

⁴⁹ Het gaat om: de aanduiding van de kieskring, de aanduiding welk stembureau verantwoordelijk is voor dit deel van de verkiezing, de aanduiding van de periode van stemming en de aanduiding om welke verkiezingen het gaat

	Risico	Kans	Bestaand risico?	Mogelijke preventieve maatregel	Mogelijke correctieve maatregel
66	Leverancier geeft ten onrechte aan dat de elektronische stembus leeg is	K	<ul style="list-style-type: none"> • Ja 	<ul style="list-style-type: none"> • Testen • Controle • Contract (inclusief SLA) 	<ul style="list-style-type: none"> • Bemiddeling • Ontbinden contract • Ingebrekestelling • Aflasten experiment
	Periode van stemming				
67	Leverancier geeft onjuiste / onvolledige gegevens omtrent hoeveel kiesgerechtigden zich in kiezersregistratie bevinden	K	<ul style="list-style-type: none"> • Ja 	<ul style="list-style-type: none"> • Testen • Controle • Contract (inclusief SLA) 	<ul style="list-style-type: none"> • Bemiddeling • Ontbinden contract • Ingebrekestelling • Aflasten experiment
68	Leverancier geeft onjuiste / onvolledige gegevens omtrent hoeveel kiesgerechtigden zich hebben aangemeld om een stem uit te brengen	K	<ul style="list-style-type: none"> • Ja 	<ul style="list-style-type: none"> • Testen • Controle • Contract (inclusief SLA) 	<ul style="list-style-type: none"> • Bemiddeling • Ontbinden contract • Ingebrekestelling
69	Leverancier geeft onjuiste / onvolledige gegevens omtrent hoeveel kiesgerechtigden zich hebben aangemeld, maar geen stem hebben uitgebracht	K	<ul style="list-style-type: none"> • Ja 	<ul style="list-style-type: none"> • Testen • Controle • Contract (inclusief SLA) 	<ul style="list-style-type: none"> • Bemiddeling • Ontbinden contract • Ingebrekestelling
70	Leverancier geeft onjuiste / onvolledige gegevens omtrent hoeveel kiesgerechtigden hun stem hebben uitgebracht	K	<ul style="list-style-type: none"> • Ja 	<ul style="list-style-type: none"> • Testen • Controle • Contract (inclusief SLA) 	<ul style="list-style-type: none"> • Bemiddeling • Ontbinden contract • Ingebrekestelling • Stemming ongeldig verklaren / herstemming⁵⁰

⁵⁰ Zie voetnoot 33

	Risico	Kans	Bestaand risico?	Mogelijke preventieve maatregel	Mogelijke correctieve maatregel
71	Leverancier geeft onjuiste / onvolledige gegevens omtrent hoeveel kiesgerechtigden volgens de kiezersregistratie hun stem nog uitbrengen	K	<ul style="list-style-type: none"> • Ja 	<ul style="list-style-type: none"> • Testen • Controle • Contract (inclusief SLA) 	<ul style="list-style-type: none"> • Bemiddeling • Ontbinden contract • Ingebrekestelling
72	Leverancier is niet in staat meteen gegevens / informatie ⁵¹ te leveren over storingen, incidenten en problemen die het stemproces dreigen te doorbreken	M	<ul style="list-style-type: none"> • Ja 	<ul style="list-style-type: none"> • Testen • Controle • Contract (inclusief SLA) 	<ul style="list-style-type: none"> • Bemiddeling • Ontbinden contract • Ingebrekestelling • Stoppen experiment • Stemming ongeldig verklaren / herstemming⁵²
	Afsluiting van de stemming				
73	Leverancier kan niet voorkomen dat stemmen worden uitgebracht na sluiting van de stemming	K	<ul style="list-style-type: none"> • Ja 	<ul style="list-style-type: none"> • Testen • Controle • Contract (inclusief SLA) 	<ul style="list-style-type: none"> • Bemiddeling • Ontbinden contract • Ingebrekestelling • Stoppen experiment • Stemming ongeldig verklaren / herstemming⁵³

⁵¹ Aard, beschrijving, verwachte tijdsduur en consequenties voor verdere verloop van stemming

⁵² Zie voetnoot 33

⁵³ Zie voetnoot 33

	Risico	Kans	Bestaand risico?	Mogelijke preventieve maatregel	Mogelijke correctieve maatregel
74	Leverancier is niet in staat informatie / gegevens te leveren over de handelingen ten behoeve van sluiten en het tijdstip van sluiten van stemming	K	<ul style="list-style-type: none"> Ja 	<ul style="list-style-type: none"> Testen Controle Contract (inclusief SLA) 	<ul style="list-style-type: none"> Bemiddeling Ontbinden contract Ingebrekestelling
75	Leverancier is niet in staat alle of een deel van de gegevens te bewaren / leveren die een hertelling mogelijk moeten maken	K	<ul style="list-style-type: none"> Ja 	<ul style="list-style-type: none"> Testen Controle Contract (inclusief SLA) Papieren back-up procedure⁵⁴ 	<ul style="list-style-type: none"> Bemiddeling Ontbinden contract Ingebrekestelling Aflasten experiment Stemming ongeldig verklaren / herstemming⁵⁵
	Stemopneming				
76	Leverancier kan niet de starttijd van de stemming aangeven	K	<ul style="list-style-type: none"> Ja 	<ul style="list-style-type: none"> Testen Controle Contract (inclusief SLA) 	<ul style="list-style-type: none"> Bemiddeling Ontbinden contract Ingebrekestelling
77	Leverancier kan niet aangeven hoeveel stemmen per kandidaat zijn uitgebracht ⁵⁶	K	<ul style="list-style-type: none"> Ja 	<ul style="list-style-type: none"> Testen Controle Contract (inclusief SLA) 	<ul style="list-style-type: none"> Bemiddeling Ontbinden contract Ingebrekestelling Handmatig telling Stemming ongeldig verklaren / herstemming⁵⁷

⁵⁴ Optie zou zijn om uitgebrachte stemmen tevens uit te printen op moment van ontvangst en deze te deponeren in een beveiligd fysiek opslagmedium

⁵⁵ Zie voetnoot 33

78	Leverancier kan niet aangeven hoeveel stemmen per lijst zijn uitgebracht ⁵⁸	K	• Ja	<ul style="list-style-type: none"> • Testen • Controle • Contract (inclusief SLA) 	<ul style="list-style-type: none"> • Bemiddeling • Ontbinden contract • Ingebrekestelling • Handmatig telling • Stemming ongeldig verklaren / herstemming⁵⁹
	Risico	Kans	Bestaand risico?	Mogelijke preventieve maatregel	Mogelijke correctieve maatregel
79	Leverancier kan niet aangeven hoeveel blanco stemmen zijn uitgebracht	K	• Ja	<ul style="list-style-type: none"> • Testen • Controle • Contract (inclusief SLA) 	<ul style="list-style-type: none"> • Bemiddeling • Ontbinden contract • Ingebrekestelling • Handmatig telling • Stemming ongeldig verklaren / herstemming⁶⁰
	Evaluatie				
80	Leverancier kan niet / onvolledig evaluatiegegevens ⁶¹ verstrekken	K	• Ja	<ul style="list-style-type: none"> • Testen • Controle • Contract (inclusief SLA) 	<ul style="list-style-type: none"> • Bemiddeling • Ontbinden contract • Ingebrekestelling

⁵⁶ Per kandidaat dient te worden aangegeven zijn/haar nummer, naam en voorletters

⁵⁷ Zie voetnoot 33

⁵⁸ Per lijst dient te worden aangegeven het lijstnummer en de aanduiding van de politieke groepering die boven aan de kandidatenlijst staat

⁵⁹ Zie voetnoot 33

⁶⁰ Zie voetnoot 33

⁶¹ Daarbij kan gedacht worden aan gegevens die o.a. de volgende vragen kunnen beantwoorden: "Hoe vaak is het niet gelukt om te stemmen en wat zijn daar de redenen van geweest?", "Zijn er pogingen gedaan om de uitgebrachte stemmen te manipuleren?" en "Hoe vaak is het stemproces gehinderd en in hoeverre hebben deze veranderingen zich voorgedaan in uw [leveranciers] voorzieningen?". Voor een volledig overzicht zij verwezen naar bijlage 6 van de Offerteaanvraag Europese aanbesteding Experiment elektronisch stemmen op afstand en telefonisch stemmen

2.5.6 Hertelling

	Risico	Kans	Bestaand risico?	Mogelijke preventieve maatregel	Mogelijke correctieve maatregel
81	Bij hertelling blijkt verschil met oorspronkelijke telling	K	<ul style="list-style-type: none"> Ja 	<ul style="list-style-type: none"> Hertelling mogelijk maken Acceptatietesten 	<ul style="list-style-type: none"> Meerdere malen en op verschillende manieren hertellen
82	Stemmen zijn niet te ontsleutelen	K	<ul style="list-style-type: none"> Nee 	<ul style="list-style-type: none"> Testen⁶² Papieren back-up procedure⁶³ 	<ul style="list-style-type: none"> Stemming ongeldig verklaren / herstemming⁶⁴
83	Door calamiteit gaat inhoud stembus verloren	K	<ul style="list-style-type: none"> Ja 	<ul style="list-style-type: none"> Back-up van de stembus 	<ul style="list-style-type: none"> Stemming ongeldig verklaren / herstemming⁶⁵
84	Hertellen blijkt niet mogelijk	K	<ul style="list-style-type: none"> Ja 	<ul style="list-style-type: none"> Acceptatietesten Papieren back-up procedure⁶⁶ 	<ul style="list-style-type: none"> Stemming ongeldig verklaren / herstemming⁶⁷

⁶² Een optie zou zijn om stemmen niet-versleuteld op te slaan; te groot risico omwille van kwetsbaarheid voor inbraak

⁶³ Optie zou zijn om uitgebrachte stemmen tevens uit te printen op moment van ontvangst en deze te deponeren in een beveiligd fysiek opslagmedium

⁶⁴ Zie voetnoot 33

⁶⁵ Zie voetnoot 33

⁶⁶ Optie zou zijn om uitgebrachte stemmen tevens uit te printen op moment van ontvangst en deze te deponeren in een beveiligd fysiek opslagmedium

⁶⁷ Zie voetnoot 33

2.5.7 Toegankelijkheid

	Risico	Kans	Bestaand risico?	Mogelijke preventieve maatregel	Mogelijke correctieve maatregel
85	Apparatuur en of programmatuur van de kiezer is ongeschikt om via internet én telefoon te stemmen	K	<ul style="list-style-type: none"> Nee 	<ul style="list-style-type: none"> Stemmen per brief, volmacht, kiezerspas als alternatief Demonstratieversie beschikbaar⁶⁸ Stemdienst zoveel mogelijk onafhankelijk van hard- en software 	<ul style="list-style-type: none"> PC en telefoon zijn breed voorhanden middelen⁶⁹
86	Apparatuur en of programmatuur van de kiezer functioneert niet op moment van stemming	M	<ul style="list-style-type: none"> Nee 	<ul style="list-style-type: none"> Stemming over meerdere dagen Als PC of internet niet werkt, kan de kiezer per telefoonstemmen stemmen 	<ul style="list-style-type: none"> PC en telefoon zijn breed voorhanden middelen⁷⁰ Stemmen op ander moment binnen stemperiode
87	Kiezer vergeet toegangscode	G	<ul style="list-style-type: none"> Nee 	<ul style="list-style-type: none"> Bewaarstrook Voorlichting Controlevraag toevoegen⁷¹ 	<ul style="list-style-type: none"> Geen
88	Identificatie methode met toegangscode en stemcode is gebruikersonvriendelijk, waardoor voor kiezer toegankelijkheid afneemt	K	<ul style="list-style-type: none"> Nee 	<ul style="list-style-type: none"> Stemmen per brief, volmacht, kiezerspas als alternatief Demonstratieversie beschikbaar Voorlichting 	<ul style="list-style-type: none"> Geen

⁶⁸ Demonstratieversie beschikbaar vanaf start registratieperiode. Kiezer kan vooraf toegankelijkheid van de stemdienst met zijn apparatuur en programmatuur beproeven

⁶⁹ Kiezer is niet afhankelijk van eigen PC en telefoon; denk ook aan internetcafé en telefooncel

⁷⁰ Kiezer is niet afhankelijk van eigen PC en telefoon; denk ook aan internetcafé en telefooncel

⁷¹ Vraag en antwoord door kiezer laten invullen op registratieformulier die enkel de kiezer kent. Op die manier kan kiezer geïdentificeerd worden, waarna eventueel een vergeten toegangscode alsnog verstrekt zou kunnen worden. Deze optie wordt echter niet toegepast omdat de registratie ervan gecompliceerd is en omdat de toegangscode versleuteld is opgeslagen

RISICOANALYSE EXPERIMENT INTERNET- EN TELEFOONSTEMMEN
VOOR DE KIEZERS IN HET BUITENLAND

	Risico	Kans	Bestaand risico?	Mogelijke preventieve maatregel	Mogelijke correctieve maatregel
89	Lagere toegankelijkheid voor minder-valide doelgroep	M	<ul style="list-style-type: none"> • Nee	<ul style="list-style-type: none"> • Registratie en s tembescheiden in andere vorm (braille) • Gebruik van aangepaste apparatuur	<ul style="list-style-type: none"> • Geen

2.5.8 Transparantie

	Risico	Kans	Bestaand risico?	Mogelijke preventieve maatregel	Mogelijke correctieve maatregel
90	Kiezer vertrouwt stemdienst niet	M/G	<ul style="list-style-type: none"> Nee 	<ul style="list-style-type: none"> Stemmen per brief, volmacht, kiezerspas blijft mogelijk 	<ul style="list-style-type: none"> Geen
91	Kiezer begrijpt stemdienst niet	K	<ul style="list-style-type: none"> Nee 	<ul style="list-style-type: none"> Stemmen per brief, volmacht, kiezerspas blijft mogelijk Voorlichting Demonstratieversie Inzage mogelijk in source code⁷² 	<ul style="list-style-type: none"> Geen
92	Verwarring bij kiezer over overzichten van kandidaten met verschillende kandidaatcodes	K	<ul style="list-style-type: none"> Nee 	<ul style="list-style-type: none"> Geen 	<ul style="list-style-type: none"> Informatieverstrekking door servicedesk
93	Servicedesk ministerie BZK niet beschikbaar	K	<ul style="list-style-type: none"> Ja 	<ul style="list-style-type: none"> Ruime openingstijden⁷³ 	<ul style="list-style-type: none"> Uitwijk bij calamiteiten

⁷² Risico van het geven van inzage in de source code is de mogelijkheid voor hackers om zich toegang te kunnen verschaffen

⁷³ Tijdens stemperiode 24 uur per dag geopend

2.5.9 Stemvrijheid

	Risico	Kans	Bestaand risico?	Mogelijke preventieve maatregel	Mogelijke correctieve maatregel
94	Kiezer kan niet in alle vrijheid stem uitbrengen ('family voting')	M	<ul style="list-style-type: none"> • Ja⁷⁴	<ul style="list-style-type: none"> • Kiezer wijzen op dit risico	<ul style="list-style-type: none"> • Geen

---

⁷⁴ Dit risico is bij elke vorm van kiezen buiten een gecontroleerde omgeving (stemlokaal) mogelijk

2.5.10 Beschikbaarheid

	Risico	Kans	Bestaand risico?	Mogelijke preventieve maatregel	Mogelijke correctieve maatregel
95	Stemdienst niet beschikbaar door uitval technische voorzieningen	K	<ul style="list-style-type: none"> • Ja⁷⁵ 	<ul style="list-style-type: none"> • Reparatie- en vervangingsprocedures • Beschikbaarheidseisen⁷⁶ • Stemperiode duurt meerdere dagen 	<ul style="list-style-type: none"> • Reparatie en vervanging van technische componenten
96	Stemdienst niet beschikbaar door brand e.d.	K	<ul style="list-style-type: none"> • Ja 	<ul style="list-style-type: none"> • Maatregelen in geval van calamiteiten (vastgelegd in Calamiteitenplan) • Beschikbaarheidseisen⁷⁷ 	<ul style="list-style-type: none"> • Uitwijk
97	Stemdienst niet beschikbaar door massaal gebruik (meer dan 3600 per uur of in totaal meer dan maximale capaciteit van 600.000)	K	<ul style="list-style-type: none"> • Nee 	<ul style="list-style-type: none"> • Stemperiode duurt meerdere dagen • Door registratie is bekend hoeveel potentiële kiezers er zijn • In regelgeving voorziening opnemen dat kiezers per brief kunnen stemmen 	<ul style="list-style-type: none"> • Terugvallen op briefstemmen

⁷⁵ Risico dat kan optreden in stemmachine

⁷⁶ Afgesproken met leverancier in SLA (Service Level Agreement)

⁷⁷ Afgesproken met leverancier in SLA (Service Level Agreement)

2.6 Stemopneming

Voor een deel hebben de voorgaande risico's (met name uit paragraaf 2.5.5 'Controleerbaarheid') ook directe invloed op de fase van stemopneming. Hoewel deze risico's hierna niet opnieuw vermeld worden, is hieronder wel een nadere uitwerking weergegeven. De genoemde risico's zijn in het bijzonder geënt op de mogelijkheid voor het internet/telefoonstembureau om het proces -verbaal van de zitting op te stellen.

	Risico	Kans	Bestaand risico?	Mogelijke preventieve maatregel	Mogelijke correctieve maatregel
98	De stemdienst kan geen audit-log ⁷⁸ produceren	K	<ul style="list-style-type: none"> Nee 	<ul style="list-style-type: none"> Testen Controle 	<ul style="list-style-type: none"> Bemiddeling Ingebrekestelling Aflasten experiment Leverancier van de stemdienst produceert handmatig een audit-log
99	De stemdienst kan het rapport met de telling van de uitgebrachte stemmen niet produceren	K	<ul style="list-style-type: none"> Nee 	<ul style="list-style-type: none"> Testen Controle 	<ul style="list-style-type: none"> Bemiddeling Ingebrekestelling Aflasten experiment Leverancier van de stemdienst produceert op basis van de kopie van de stembus het rapport
100	De stemdienst kan de lijst met transactiecodes ⁷⁹ niet produceren	K	<ul style="list-style-type: none"> Nee 	<ul style="list-style-type: none"> Testen Controle 	<ul style="list-style-type: none"> Leverancier van de stemdienst produceert handmatig een lijst met transactiecodes Bemiddeling Ingebrekestelling
101	De inhoud van de stembus kan niet naar het uitneembaar medium ⁸⁰ geschreven worden	K	<ul style="list-style-type: none"> Nee 	<ul style="list-style-type: none"> Testen Controle 	<ul style="list-style-type: none"> Bemiddeling Ingebrekestelling Gebruik van een ander uitneembaar medium of andere wijze van (veilige)

⁷⁸ In de audit-log geeft de stemdienst alle handelingen weer die de stemdienst autonoom heeft verricht, alle handelingen van de voorzitter van het stembureau ten opzichte van de stemdienst, en welke kiezers hun stem (succesvol of niet) hebben proberen uit te brengen

⁷⁹ Het proces zoals het thans wordt voorzien gaat ervan uit dat nadat de uitslag van de verkiezing onherroepelijk is vastgesteld de lijst van transactiecodes zal worden gepubliceerd

	Risico	Kans	Bestaand risico?	Mogelijke preventieve maatregel	Mogelijke correctieve maatregel
					opslag
102	Het aantal uitgebrachte stemmen in de stembus en in het kiesregister komt niet overeen	K	<ul style="list-style-type: none"> • Ja⁸¹ 	<ul style="list-style-type: none"> • Testen • Review van source code • Controle 	<ul style="list-style-type: none"> • Bemiddeling • Ingebrekestelling • Meerdere malen en op verschillende manieren hertellen • Aflasten experiment • Stemming ongeldig verklaren / herstemming⁸²
103	Het aantal uitgebrachte stemmen komt niet overeen met het aantal uitgegeven transactiecodes	K	<ul style="list-style-type: none"> • Nee 	<ul style="list-style-type: none"> • Testen • Review van source code • Controle 	<ul style="list-style-type: none"> • Bemiddeling • Ontbinden contract • Ingebrekestelling
104	Er zijn meer stemmen uitgebracht dan er kiesgerechtigden zijn	K	<ul style="list-style-type: none"> • Ja 	<ul style="list-style-type: none"> • Testen • Controle 	<ul style="list-style-type: none"> • Bemiddeling • Ontbinden contract • Ingebrekestelling • Meerdere malen en op verschillende manieren hertellen • Aflasten experiment • Stemming ongeldig verklaren / herstemming⁸³

---

⁸⁰ Een kopie van de inhoud van de stembus wordt opgeslagen op een zogenoemd uitneembaar medium. Dit medium wordt vervolgens in een kluis opgeslagen

⁸¹ Risico dat kan optreden in stemmachine

⁸² Zie voetnoot 33

⁸³ Zie voetnoot 33

3 Politiek-bestuurlijke risico's

	Risico	Kans	Bestaand risico?	Mogelijke preventieve maatregel	Mogelijke correctieve maatregel
105	Negatief advies van de Kiesraad over de AMvB ⁸⁴	K	• Ja	• Geen	• Aanpassingen
106	Negatief advies van de Raad van State over de AMvB	K	• Ja	• Geen	• Aanpassingen
107	Geen goedkeuring van Tweede Kamer voor AMvB	K	• Ja	• Geen	• Aanpassingen doen en opnieuw indienen
108	Geen goedkeuring van Eerste Kamer voor Experimentenwet	M	• Nee	• Geen	• Aanpassingen doen en opnieuw indienen
109	Geen goedkeuring van Eerste Kamer voor AMvB	K	• Nee	• Geen	• Aanpassingen doen en opnieuw indienen
110	Niet of niet-tijdig, overeenstemming over verantwoordelijkheids- en bevoegdheidsverdeling tussen minister voor BVK en de burgemeester van Den Haag	M	• Nee	• Overleg • Protocol opstellen tussen minister voor BVK en burgemeester Den Haag	• Indien geen overeenstemming, kan de registratie van buitenlandstemmers bij een andere gemeente of bij de minister belegd worden ⁸⁵
111	Knelpunten in bestuurlijke verhouding tussen Den Haag en BZK	M	• Ja	• Afgeronde verantwoordelijkheids- en bevoegdheidsverdeling vastgelegd in een protocol	• Bestuurlijk overleg

⁸⁴ Algemene Maatregel van Bestuur (concept) houdende regels ter uitvoering van de Experimentenwet Kiezen op Afstand (Experimentenbesluit Kiezen op Afstand)

⁸⁵ Het wetsvoorstel Experimentenwet bevat deze mogelijkheid. Wel zal dan de concept-AMvB daarop dan nog moeten worden aangepast. Het wetsvoorstel voorziet overigens niet in de variant dat de minister niet alleen de registratie van de kiesgerechtigdheid overneemt, maar de stemmen ook nog eens niet in de reguliere kieskring (Den Haag) laat terecht komen (maar in plaats daarvan bijvoorbeeld rechtstreeks aan het centraal stembureau zendt)

	Risico	Kans	Bestaand risico?	Mogelijke preventieve maatregel	Mogelijke correctieve maatregel
112	Het oorspronkelijk toegekende budget is niet langer beschikbaar	K	<ul style="list-style-type: none"> • Ja 	<ul style="list-style-type: none"> • Geen 	<ul style="list-style-type: none"> • Middelen vrijmaken
113	Voor gemaakte fouten moeten de minister voor BVK en/of de burgemeester van Den Haag verantwoording afleggen	M	<ul style="list-style-type: none"> • Ja 	<ul style="list-style-type: none"> • Verantwoordelijkheids- en bevoegdheidsverdeling tussen BZK en Den Haag 	<ul style="list-style-type: none"> • Geen
114	De minister voor BVK moet verantwoording afleggen voor gemaakte fouten	M	<ul style="list-style-type: none"> • Ja 	<ul style="list-style-type: none"> • Testen/Proeve • Administratieve organisatie • Risicoanalyse • Contractuele afspraken 	<ul style="list-style-type: none"> • Geen
115	Stemuitslag voor PC- en telefoonstemmen wordt ongeldig verklaard ⁸⁶	K	<ul style="list-style-type: none"> • Ja 	<ul style="list-style-type: none"> • Testen • Gebruikersproef • Beveiligings- en calamiteitenplannen • Noodscenario's 	<ul style="list-style-type: none"> • Herstemming⁸⁷
116	Negatieve publiciteit in de pers, bijvoorbeeld gegenereerd door deskundigen	M	<ul style="list-style-type: none"> • Ja 	<ul style="list-style-type: none"> • Actieve voorlichting en woordvoering • Transparantie/Openheid 	<ul style="list-style-type: none"> • Geen

⁸⁶ Indien de ongeldigheid van het experiment leidt tot het besluit van de Tweede Kamer om één of meer leden van het Europees Parlement niet als lid toe te laten, leidt de ongeldigheid tot een herstemming. Dat is pas het geval wanneer er iets zodanig verkeerd is gegaan dat het de zetelverdeling beïnvloed kan hebben

⁸⁷ Als de fout alleen het internet- en telefoonstemmen betreft, worden in een herstemming alleen degenen betrokken die zich als internet- en telefoonstemmer hadden laten registreren. De concept-AMvB voorziet overigens in de mogelijkheid dat de minister bepaalt dat een herstemming niet via internet of telefoon, maar per brief plaatsvindt

4 Juridische risico's

Dit hoofdstuk omvat de risico's die te maken hebben met het contract tussen BZK en de leverancier van de stembienst

	Risico	Kans	Bestaand risico?	Mogelijke preventieve maatregel	Mogelijke correctieve maatregel
117	BZK stelt de leverancier in gebreke omdat de stembienst niet kan worden geaccepteerd	M	<ul style="list-style-type: none"> • Nee 	<ul style="list-style-type: none"> • Contract (inclusief SLA) • Acceptatietesten • Bemiddeling 	<ul style="list-style-type: none"> • Leverancier lost gebreken op • Schadevergoeding • Andere leverancier opdracht geven om stembienst te leveren
118	BZK stelt de leverancier in gebreke omdat de stembienst niet geaccepteerd kan worden binnen de afgesproken termijn	M	<ul style="list-style-type: none"> • Nee 	<ul style="list-style-type: none"> • Contract (inclusief SLA) • Acceptatietesten • Bemiddeling 	<ul style="list-style-type: none"> • Leverancier zet extra menskracht in • Schadevergoeding • Andere leverancier opdracht geven om stembienst te leveren

5 Organisatorische risico's

	Risico	Kans	Bestaand risico?	Mogelijke preventieve maatregel	Mogelijke correctieve maatregel
	Leverancier van de stembus				
119	Geen leverancier die stembus kan / wil leveren	M	<ul style="list-style-type: none"> Nee 	<ul style="list-style-type: none"> Marktconsultatie voorafgaand aan aanbesteding 	<ul style="list-style-type: none"> Pakket van eisen verkleinen, voorwaarden aanpassen⁸⁸ Meer budget beschikbaar stellen
120	Leverancier niet akkoord met algemene voorwaarden BZK	K	<ul style="list-style-type: none"> Nee 	<ul style="list-style-type: none"> Algemene voorwaarden zijn bekend bij aanbesteding 	<ul style="list-style-type: none"> Geen
121	Faillissement leverancier	K	<ul style="list-style-type: none"> Nee 	<ul style="list-style-type: none"> Bankgarantie Contract, algemene voorwaarden Intellectueel eigendom stembus bij BZK 	<ul style="list-style-type: none"> Indien stembus (bijna) afgerond is, stembus zelf exploiteren of door andere aanbieder laten leveren
122	Leverancier heeft meer tijd nodig voor afronding stembus	M	<ul style="list-style-type: none"> Nee 	<ul style="list-style-type: none"> Contractueel vastgelegde planning met boeteregime 	<ul style="list-style-type: none"> Meer inzet door leverancier Boete Bemiddeling Ingebrekestelling
123	Personeel leverancier maakt zich schuldig aan fraude, diefstal, nalatigheid of misbruik	K	<ul style="list-style-type: none"> Nee 	<ul style="list-style-type: none"> Vertrouwelijkheids- en geheimhoudingsverklaring Antecedentenonderzoek Functiescheiding 	<ul style="list-style-type: none"> Aangifte Opzegging contract Bemiddeling Ingebrekestelling
	De stembus				
124	Stembus voldoet niet aan waarborgen en eisen van BZK	M	<ul style="list-style-type: none"> Nee 	<ul style="list-style-type: none"> Aanbestedingsprocedure Acceptatieprocedure Testen Gebruikersproef 	<ul style="list-style-type: none"> Experiment geen doorgang laten vinden Ingebrekestelling Bemiddeling

⁸⁸ Zonder afbreuk te doen aan de waarborgen

RISICOANALYSE EXPERIMENT INTERNET- EN TELEFOONSTEMMEN
 VOOR DE KIEZERS IN HET BUITENLAND

	Risico	Kans	Bestaand risico?	Mogelijke preventieve maatregel	Mogelijke correctieve maatregel
	PC- en telefoonstembureau				
125	Voorzitter van het stembureau valt uit	K	<ul style="list-style-type: none"> • Ja 	<ul style="list-style-type: none"> • Instructies voor stembureau hoe te handelen bij uitval • Stembureau bestaat uit drie leden 	<ul style="list-style-type: none"> • Op basis van Kieswet treedt het tweede lid van stembureau als voorzitter op
126	Lid van het stembureau valt uit	K	<ul style="list-style-type: none"> • Ja 	<ul style="list-style-type: none"> • Instructies voor stembureau hoe te handelen bij uitval • Stembureau bestaat uit drie leden • Er is voorzien in een aantal plaatsvervangende leden 	<ul style="list-style-type: none"> • Op basis van Kieswet treedt een plaatsvervangend lid op

6 Technisch / Operationele risico's

	Risico	Kans	Bestaand risico?	Mogelijke preventieve maatregel	Mogelijke correctieve maatregel
	Van buitenaf komende risico's				
127	Communicatieverbindingen tussen stembureau en stemdienst vallen uit	M	<ul style="list-style-type: none"> Nee 	<ul style="list-style-type: none"> Stembureau verplaatsen naar locatie waar stemdienst draait 	<ul style="list-style-type: none"> Geen
128	Onbevoegde toegang tot locaties waar apparatuur van de stemdienst staat	K	<ul style="list-style-type: none"> Ja 	<ul style="list-style-type: none"> Opstelling apparatuur van stemdienst in beveiligde ruimte Bemande receptie Bezoekersprocedure⁸⁹ Controle op beveiliging 	<ul style="list-style-type: none"> Aangifte
129	Onbevoegde toegang tot de programmatuur van de stemdienst ('hacking')	M	<ul style="list-style-type: none"> Nee 	<ul style="list-style-type: none"> Beveiligingsmaatregelen 	<ul style="list-style-type: none"> Afsluiten stemdienst Aangifte
130	(Distributed) Denial of Service attack	G	<ul style="list-style-type: none"> Nee 	<ul style="list-style-type: none"> Beveiligingsmaatregelen 	<ul style="list-style-type: none"> Afsluiten stemdienst voor internet, alleen doorgaan met telefoonstemmen
	Van binnenuit komende risico's				
131	Manipulatie door toegang tot source code stemdienst	K	<ul style="list-style-type: none"> Nee 	<ul style="list-style-type: none"> 'Code review' Veilige procedure voor code generatie Antecedentenonderzoek programmeurs 	<ul style="list-style-type: none"> Indien tijdig geconstateerd, aanpassing Aflasten experiment

⁸⁹ Aanmelding vooraf is vereist, legitimatiebewijs, begeleiding naar locatie, logboek

	Risico	Kans	Bestaand risico?	Mogelijke preventieve maatregel	Mogelijke correctieve maatregel
132	Overdracht van kiezersinformatie van BZK aan de leverancier mislukt ⁹⁰	K	<ul style="list-style-type: none"> • Nee	<ul style="list-style-type: none"> • Testen • Gebruikersproef	<ul style="list-style-type: none"> • Opnieuw genereren en/of aanleveren van kiezersinformatie

---

⁹⁰ Door bijvoorbeeld onleesbare data

7 Bijlage A Procesbeschrijving

